

Evaluating the Role of Rehabilitation Counseling in Promoting Mental Health of Older Adults After Disasters: A Scoping Review

Journal of Rehabilitation
Counseling
2025, Vol 1(3): 165-174
jmr.uok.ac.ir

Seyed Hossein Mousavi¹

Zohreh Parsania² & *

Abstract

Background and Objective: Disasters can have significant psychological consequences for older adults, including anxiety, depression, and post-traumatic stress disorder (PTSD). Due to their specific physical, psychological, and social conditions, older adults are more vulnerable to these effects compared to other age groups. The present study aimed to examine the effectiveness of counseling and psychosocial interventions, particularly rehabilitation counseling, in reducing psychological symptoms among older adults following disasters.

Methods: This study is a scoping review of international research on psychosocial interventions for older adults in post-disaster contexts. A comprehensive search was conducted in electronic databases, including Scopus and Web of Science, as well as targeted searches in Google Scholar, using an initial search strategy covering the years 2000 to 2025. Data were extracted from studies addressing various intervention approaches such as supportive counseling, psychotherapy, social support, and innovative methods like horticultural therapy and culturally adapted traditional interventions.

Findings: Findings indicated that most interventions—especially rehabilitation counseling and social support—were effective in reducing symptoms of PTSD, anxiety, and depression. Moreover, several innovative approaches demonstrated positive outcomes in enhancing the quality of life of older adults.

Conclusion: Counseling and psychosocial interventions play a crucial role in promoting the mental health of older adults after disasters. However, further clinical trials with long-term follow-ups are needed to assess the sustainability and long-term effectiveness of these interventions. Given the heightened vulnerability of older adults, disaster preparedness and response policies should prioritize this population, and the development of standardized rehabilitation counseling protocols for older adults is essential to mitigate the psychological impacts of disasters.

Keyword: Disasters, Mental health, Older adults, Rehabilitation interventions

Received: 2025.06.12

Revised: 2025.09.06

Accepted: 2025.10.22

Citation: Mousavi, S., & Parsania, Z. (2025). Evaluating the role of rehabilitation counseling in promoting mental health of older adults after disasters: A scoping review. *Journal of Rehabilitation Counseling*, 1(3), 165–174.

¹ Department of Medical Emergencies, School of Allied Medical Sciences, Bushehr University of Medical Sciences, Bushehr, Iran.

² **Corresponding Author:** Health in Disasters and Emergencies Research Center, Institute for Futures Studies in Health, Kerman University of Medical Sciences, Kerman, Iran. parsaniazohreh9@gmail.com

ارزیابی نقش مشاوره توانبخشی در ارتقای سلامت روان سالمندان پس از بلایا: مرور دامنه‌ای

نشریه مشاوره توانبخشی
سال اول / شماره ۳ / پاییز ۱۴۰۴
شماره صفحات: ۱۷۴-۱۶۵
Jmr.uok.ac.ir

سید حسین موسوی^۱

زهره پارسانیا^{۲*}

چکیده

زمینه و هدف: بلایا می‌توانند پیامدهای روانی قابل توجهی برای سالمندان ایجاد کنند، از جمله اضطراب، افسردگی و اختلال استرس پس از سانحه (PTSD). به دلیل شرایط جسمی، روانی و اجتماعی خاص، سالمندان بیش از سایر گروه‌های سنی در معرض این آسیب‌ها قرار دارند. هدف این مطالعه، بررسی اثربخشی مداخلات مشاوره‌ای و روانی-اجتماعی، به ویژه مشاوره توانبخشی، در کاهش علائم روان‌شناختی سالمندان پس از بلایا است.

روش: این پژوهش یک مرور دامنه از مطالعات بین‌المللی در زمینه مداخلات روانی-اجتماعی برای سالمندان پس از بلایا است. جستجوی جامع در پایگاه‌های داده الکترونیکی از جمله Scopus و Web of Science و جستجوهای هدفمند در Google Scholar با استفاده از استراتژی جستجوی اولیه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵ انجام شد. داده‌ها از مطالعاتی گردآوری شده‌اند که شامل رویکردهای متنوع مداخله‌ای، از جمله مشاوره حمایتی، روان‌درمانی، حمایت اجتماعی و روش‌های نوآورانه مانند «باغ‌درمانی» و درمان مبتنی بر پوشش‌های سنتی می‌باشند.

یافته‌ها: نتایج نشان داد که اغلب مداخلات، به ویژه مشاوره توانبخشی و حمایت اجتماعی، در کاهش علائم PTSD، اضطراب و افسردگی مؤثر بوده‌اند. همچنین برخی رویکردهای نوآورانه در بهبود کیفیت زندگی سالمندان نیز نتایج مثبتی نشان دادند.

نتیجه‌گیری: مداخلات مشاوره‌ای و روانی-اجتماعی نقش کلیدی در ارتقای سلامت روان سالمندان پس از بلایا ایفا می‌کنند. با این حال، برای ارزیابی پایداری و اثربخشی بلندمدت این مداخلات، انجام کارآزمایی‌های بالینی با پیگیری‌های طولانی‌مدت ضروری است. توجه ویژه به سالمندان به عنوان گروهی آسیب‌پذیر در سیاست‌های آمادگی و پاسخ به بلایا و تدوین پروتکل‌های استاندارد مشاوره توانبخشی برای این گروه، باید در اولویت برنامه‌ریزی‌ها قرار گیرد تا از شدت آسیب‌های روانی ناشی از بلایا کاسته شود.

کلیدواژه‌ها: بلایا، سالمندان، سلامت روان، مداخلات توانبخشی.

پذیرش: ۱۴۰۴/۰۷/۳۰

اصلاح: ۱۴۰۴/۰۶/۱۵

دریافت: ۱۴۰۴/۰۳/۲۲

ارجاع: موسوی، س.، و پارسانیا، ز. (۱۴۰۴). ارزیابی نقش مشاوره توانبخشی در ارتقای سلامت روان سالمندان پس از بلایا: مرور دامنه‌ای. فصلنامه مشاوره توانبخشی، ۱(۳)، ۱۶۵-۱۶۶.

۱. فوریت‌های پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی بوشهر، بوشهر، ایران.

۲. * نویسنده مسئول: مرکز تحقیقات سلامت در بلایا و فوریت‌ها، پژوهشکده آینده پژوهی در سلامت، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، کرمان، ایران.

parsaniazohreh9@gmail.com

۱. مقدمه

بلایای طبیعی و انسانی، از جمله زلزله، سیل، طوفان و سونامی، تأثیرات عمیق و ماندگاری بر سلامت روان، به‌ویژه در میان جمعیت‌های آسیب‌پذیر دارد (سلبی^۱ و همکاران، ۲۰۲۵؛ هی‌نو^۲ و برون^۳؛ ۲۰۲۴؛ واشیشثا^۴ و همکاران؛ ۲۰۲۴). افراد مسن به دلیل محدودیت‌های جسمی مرتبط با سن، زوال‌شناختی، انزوای اجتماعی و اغلب دسترسی ناکافی به خدمات بهداشتی، به‌طور نامتناسبی در سناریوهای پس از فاجعه تحت تأثیر قرار می‌گیرند (دیویس^۵ و بلامی^۶؛ ۲۰۲۱؛ لیو^۷ و هو^۸؛ ۲۰۲۵؛ وو^۹ و همکاران، ۲۰۲۴). پیامدهای سلامت روان برای این گروه ممکن است شامل اختلال استرس پس از سانحه (PTSD)، افسردگی، اضطراب، اختلالات خواب و افزایش خطر زوال‌شناختی باشد که می‌تواند برای ماه‌ها یا حتی سال‌ها پس از رویداد ادامه یابد (شویک^{۱۰}؛ ۲۰۲۴). مشاوره توانبخشی حرفه‌ای متمرکز بر توانمندسازی افراد دارای کم‌توانی یا محدودیت برای دستیابی به رفاه روانی، اجتماعی و حرفه‌ای به طور فزاینده‌ای به‌عنوان یک سیستم حمایتی حیاتی در زمینه‌های بازیابی بلایا شناخته شده است (نرلیخ^{۱۱} و همکاران، ۲۰۲۲). این حرفه از طریق رویکرد کلی‌نگر و مراجع‌محور خود، مداخلات روان‌شناختی هدفمند، حمایت عاطفی و راهبردهای ادغام مجدد اجتماعی را متناسب با نیازهای منحصر به فرد سالمندان ارائه می‌دهد (اونشنکو^{۱۲} و همکاران، ۲۰۲۳). علی‌رغم مزایای بالقوه آن، نقش مشاوره توانبخشی در حمایت از سلامت روان پس از فاجعه برای افراد مورد بررسی قرار نگرفته است. مناطق روستایی و آسیب‌دیده از بلایا اغلب به خدمات بهداشت روان دسترسی ندارند، که این امر با فقدان مداخلات روان‌شناختی مناسب برای افراد مسن تشدید می‌شود (کوی^{۱۳} و سیم^{۱۴}؛ ۲۰۱۷؛ لی^{۱۵} و همکاران، ۲۰۲۴؛ نهار^{۱۶} و همکاران، ۲۰۱۴).

مطالعات نشان داده‌اند که درمان خود ایجادگر^{۱۷} و درمان حمایتی به‌طور قابل توجهی علائم PTSD را در سالمندان بازمندگان سیل در اندونزی کاهش می‌دهد (فریانتو^{۱۸}؛ ۲۰۲۰)، در حالی که درمان باغبانی و درمان اصلاح‌شده مبتنی بر شوخ‌طبعی^{۱۹} در فوکوشیما، ژاپن، تغییرات عاطفی مثبتی را در زنان مسن نشان داده است. بهزیستی روانی-اجتماعی پس از بلایا عمیقاً تحت تأثیر قرار می‌گیرد، با علائم مداوم افسردگی، اختلالات خواب، و اضطراب، به‌ویژه در میان کسانی که اعضای خانواده یا خانه خود را از دست داده‌اند (کی‌موتو^{۲۰} و همکاران، ۲۰۱۹؛ کوتوزاکی^{۲۱}؛ ۲۰۱۳). در چین، افراد مسن نیاز شدیدی به حمایت روانی اجتماعی، همراهی و اطمینان روحی داشتند، اما احساس می‌کردند که در فرآیند بهبودی گسترده‌تر فراموش شده‌اند. سیاست‌گذاران چالش‌ها را در رسیدگی به نیازهای سلامت روان سالمندان به دلیل تخصیص منابع محدود، فقدان پرسنل آموزش‌دیده، و ادغام ضعیف بین مراقبت‌های بهداشتی و خدمات حمایت اجتماعی برجسته (تانگ^{۲۲} و همکاران، ۲۰۲۲).

1. Celebi

2. Heanoy

3. Brown

4. Vashishtha

5. Davis

6. Bellamy

7. Liao

8. Hu

9. Wu

10. Sevik

11. Nerlich

12. Onishchenko

13. Cui

14. Sim

15. Li

16. Nahar

17. Autogenic Training

18. Ferianto

19. Modified Clown Therapy

20. Kanemoto

21. Kotozaki

22. Tang

بلايا نه تنها باعث آسیب مستقیم می‌شود، بلکه زمینه‌های اجتماعی و محیطی حیاتی برای انعطاف‌پذیری سالمندان را نیز مختل می‌کند. سازمان‌هایی مانند انجمن آمریکایی روان‌پزشکی سالمندان (AAGP) بر اهمیت ادغام متخصصان سلامت روان در تیم‌های واکنش اضطراری و آموزش مشاوران توانبخشی برای درک پویایی‌های روان‌شناختی خاص سنی تأکید می‌کنند (تامپی^۱، ۲۰۱۹). مطالعات منطقه‌ای از ایران نیز اثربخشی مداخلات روانی-اجتماعی را برجسته می‌کند، مطالعه‌ای که اثرات مداخلات بهداشت روانی را در بین بازماندگان زلزله در بم مقایسه می‌کند، کاهش قابل‌توجهی در علائم PTSD نشان می‌دهد (فکور^۲ و همکاران، ۲۰۰۶؛ سلی^۳ و همکاران، ۲۰۱۶). مطالعات قبلی طیف وسیعی از مداخلات بهداشت روانی را پس از بلايا ثبت کرده‌اند. در حالی که این مداخلات درجات مختلفی از اثربخشی را نشان می‌دهند، کمبود شواهد ترکیبی وجود دارد که به‌طور خاص بر سهم مشاوره توانبخشی در افزایش پیامدهای سلامت روان در میان بازماندگان حوادث سالمندان متمرکز باشد. علاوه بر این، راهنمایی‌های خط‌مشی و عملی اغلب نیازهای روانی اجتماعی این گروه سنی را در مرحله بازیابی فاجعه نادیده می‌گیرند.

هدف این بررسی محدوده، ترسیم ادبیات موجود در مورد نقش مشاوره توانبخشی در بهبود سلامت روان در میان سالمندان پس از بلايا است. اهداف عبارتند از شناسایی انواع مداخلات ارائه شده، ارزیابی پیامدهای سلامت روان گزارش شده، برجسته کردن شکاف‌ها در تحقیق و عمل، و اطلاع‌رسانی جهت‌های آتی برای برنامه‌ریزی واکنش مبتنی بر شواهد به بلايا برای جمعیت سالمندان.

۲. روش

محدوده این بررسی با هدف ترسیم ادبیات موجود در مورد نقش مشاوره توانبخشی و مداخلات روانی اجتماعی مرتبط در افزایش سلامت روان در میان سالمندان پس از بلايا بوده است. این بررسی از چارچوب پیشنهادی آرکسی^۴ و اومالی^۵ (۲۰۰۵) پیروی می‌کند که توسط لوک^۶ و همکاران پالایش شده است (۲۰۱۰). که شامل شناسایی سوال تحقیق، جستجوی مطالعات مرتبط، انتخاب مطالعات، ترسیم نمودار داده‌ها و خلاصه و گزارش نتایج می‌باشد. یک جستجوی جامع در چندین پایگاه داده الکترونیکی از جمله Scopus و Web of Science و جستجوهای هدفمند در Google Scholar با استفاده از استراتژی جستجوی اولیه از سال ۲۰۰۰ تا ۲۰۲۵ انجام شد. عبارات جستجو شامل ترکیبی از کلمات کلیدی مانند «مشاوره توانبخشی»، «سلامت روان»، «سالمندان»، «بلايا»، «بلايا طبیعی»، «زلزله»، «سیل»، «طوفان»، «حمایت روانی اجتماعی» و «PTSD» بود. کلیدواژه‌های مورد استفاده برای جستجو شامل واژگان رایج مرتبط با موضوع مطالعه بودند؛ از جمله «سالمندان» (Elderly یا Older Adults)، «بلايا» (Earthquake, Disaster)، «مشاوره توانبخشی» (Rehabilitation Counseling) و همچنین «سلامت روان» (Mental Health)، «افسردگی» (Depression) و «اضطراب» (Anxiety). مطالعات تنها در صورتی وارد مرور می‌شدند که بر سالمندان تمرکز داشته باشند، به سلامت روان یا پیامدهای روانی-اجتماعی پس از وقوع بلايا پرداخته باشند، شامل مشاوره توانبخشی یا سایر مداخلات روان‌شناختی مرتبط باشند و در مجلات معتبر منتشر شده باشند. در مقابل، پژوهش‌هایی که بر کودکان یا بزرگسالان جوان متمرکز بودند، به زمینه‌های پس از بلايا نپرداخته بودند یا صرفاً در قالب مقالات مروری، سرمقاله‌ها و گزارش‌های خبری بدون شواهد تجربی ارائه شده بودند، از مرور کنار گذاشته شدند.

از میان ۶۴۰ مقاله اولیه، پس از غربالگری عنوان و چکیده، ۴۲ مقاله واجد شرایط باقی ماند. در مرحله بعد، بررسی دقیق متن کامل مطالعات منجر به انتخاب ۱۵ مقاله برای تحلیل نهایی شد (نمودار ۱). عناوین و چکیده‌های تمامی مطالعات بازیابی‌شده از نظر ارتباط

1. Tampi

2. Fakour

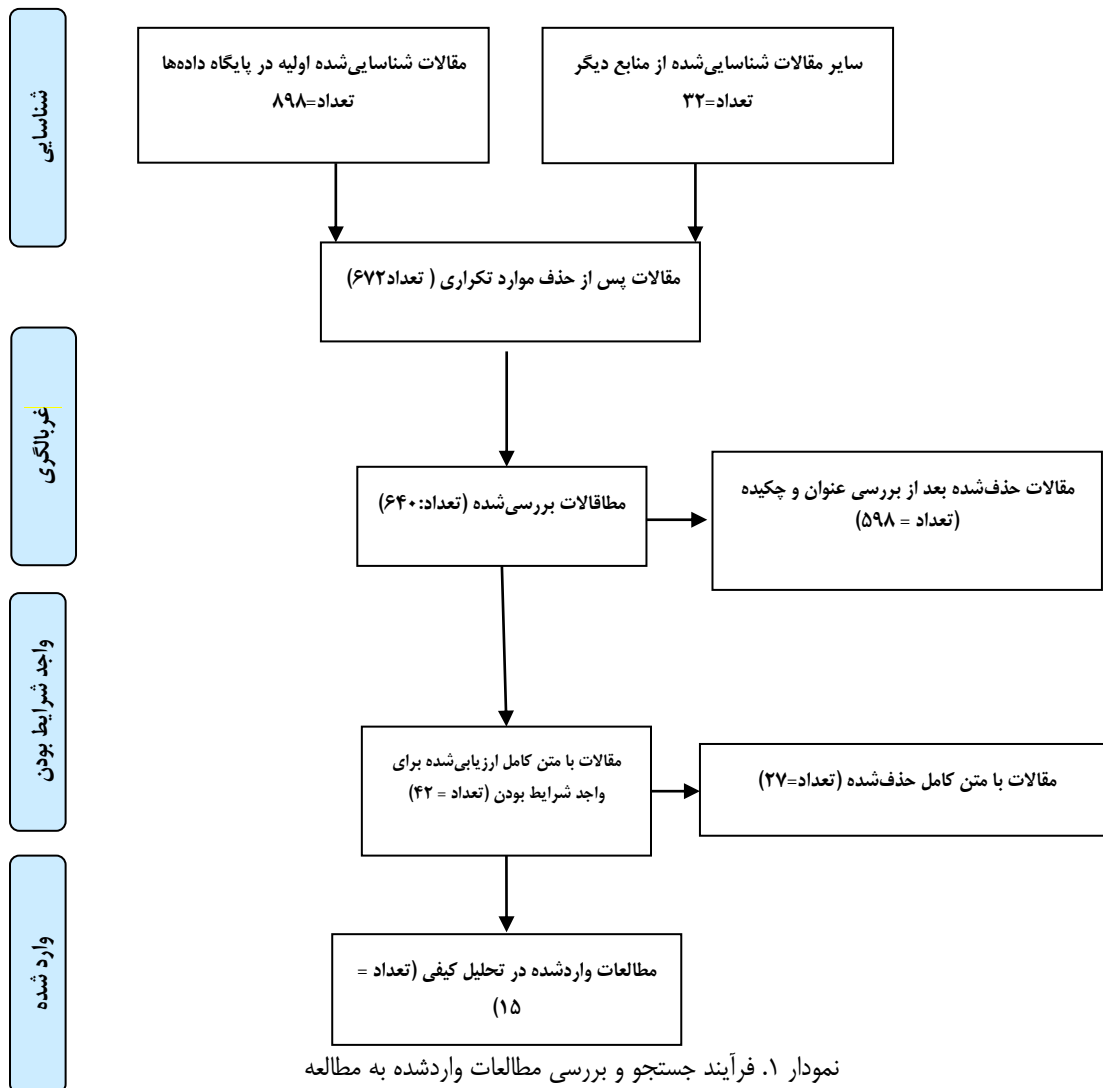
3. Saeli

4. Arksey

5. O'Malley

6. Levac

موضوعی مورد غربالگری قرار گرفت و متون کامل مقالات بالقوه واجد شرایط به طور مستقل توسط دو پژوهشگر (ح.م و ز.پ) ارزیابی شد. داده‌های مورد نیاز شامل مشخصات مطالعه و یافته‌های کلیدی استخراج و ثبت گردید. در نهایت، نتایج به صورت توصیفی در قالب جدول (جدول ۱) ارائه شد و تحلیل موضوعی برای شناسایی رویکردهای مداخله رایج، پیامدهای سلامت روان و شکاف‌های پژوهشی موجود انجام گرفت.

۳. یافته‌ها

یافته‌های حاصل از مرور مطالعات نشان می‌دهد که در حدود ۹۰ درصد پژوهش‌ها، مداخلات مشاوره‌ای، روان‌درمانی و حمایت‌های روانی-اجتماعی تأثیر مثبتی در بهبود سلامت روانی سالمندان پس از تجربه بلایا داشته‌اند. این مداخلات نه تنها به کاهش علائم اختلال استرس پس از سانحه (PTSD)، اضطراب و افسردگی کمک کرده‌اند، بلکه موجب بهبود کیفیت زندگی و رفاه اجتماعی در میان سالمندان شده‌اند. به عنوان نمونه، مطالعه‌ی فریانتو (۲۰۲۲) در اندونزی، اثربخشی درمان‌های حمایتی را در کاهش نشانه‌های PTSD پس از وقوع سیل تأیید کرده است (فریانتو، ۲۰۲۲). همچنین، جوزف^۱ (۲۰۲۱) در هند نشان داد که مشاوره و حمایت اجتماعی، نقش مهمی در بهبود سلامت روانی و ارتقاء رفاه اجتماعی سالمندان آسیب‌دیده از سونامی دارد (جوزف و جاسوال^۲، ۲۰۲۱). مطالعه‌ی چری^۳ (۲۰۲۱) نیز به روشنی بیان

۱. Joseph

۲. Jaswal

۳. Cherry

می‌دارد که حمایت اجتماعی پس از سیلاب، می‌تواند آثار روانی ناشی از بلایا را در سالمندان به‌طور چشمگیری کاهش دهد (چری و همکاران، ۲۰۲۱).

مجموعه شواهد به‌دست‌آمده از مطالعات مختلف، مؤید آن است که مشاوره توانبخشی و مداخلات روانی-اجتماعی می‌توانند به‌عنوان ابزارهای کلیدی و مؤثر در ارتقاء سلامت روانی سالمندان پس از بلایا مورد استفاده قرار گیرند. با توجه به حساسیت روانی این گروه سنی در مواجهه با بحران‌ها، تقویت زیرساخت‌های خدمات روانی و توسعه برنامه‌های مشاوره‌ای در مراکز بازتوانی پس از بحران، امری ضروری به نظر می‌رسد.

جدول ۱: خلاصه مطالعات مورد بررسی

نویسنده و سال	کشور	نوع بلایا	نوع مداخله	جمعیت هدف	روش تحقیق	نتایج کلیدی	نوع اثر (مثبت/خنثی)
فریناتو (۲۰۲۰)	اندونزی	سیل	درمان حمایتی و خود ایجادگر	سالمندان	طراحی شبه‌تجربی با پیش‌آزمون-پس‌آزمون	تفاوت معنادار در اثربخشی درمان‌ها بر PTSD در سالمندان پس از سیل	مثبت
کوتوزاکی (۲۰۱۳)	ژاپن	زلزله	باغبانی درمانی	زنان سالمند	مداخله کنترل استرس و پیگیری ۲ ماهه	بهبود معنادار در PTSD، افسردگی، رشد پس از سانحه و کیفیت زندگی	مثبت
کی‌موتو و همکاران (۲۰۱۹)	ژاپن	زلزله، سونامی، حادثه هسته‌ای	درمان گروهی اصلاح شده با لباس‌های سنتی ژاپنی	سالمندان	مداخله درمانی و مشاهدات میدانی	درمان گروهی اصلاح شده باعث کاهش اضطراب و بهبود روحیه سالمندان در فوکوشیما شد	مثبت
جوزف (۲۰۲۱)، جوزف و جاسوال (۲۰۲۱)	هند	سونامی	مشاوره و حمایت اجتماعی	سالمندان	مطالعه موردی با رویکرد کیفی	تجربه‌ی تغییرات اجتماعی و دریافت حمایت، موجب بهبود سلامت روان و ارتقای رفاه اجتماعی می‌شود	مثبت
کوی و سیم (۲۰۱۷)	چین	زلزله	تحلیل نیازهای روانی-اجتماعی	سالمندان	تحلیل محتوای مصاحبه‌های کیفی	سالمندان به دلیل اضطراب، احساس درماندگی و آسیب به شبکه‌های اجتماعی خود، با مشکلات روانی-اجتماعی مواجه می‌شوند.	مثبت
افندی (۲۰۲۲)، افندی و همکاران (۲۰۲۲)	اندونزی	بلایای طبیعی	تحلیل سیاست‌های مدیریت بحران	سیاست‌گذاران	مصاحبه‌های عمیق و تحلیل سیاست	نیاز به توجه به سلامت روان سالمندان در سیاست‌های ملی و منطقه‌ای پس از بلایای طبیعی	مثبت
سیری (۲۰۲۷)، سیری و همکاران (۲۰۱۷)	آمریکا	طوفان سندی	روان‌درمانی کوتاه‌مدت و ارجاع به خدمات اجتماعی	سالمندان	ارزیابی نیاز و مداخله روانی	۱۴٪ از سالمندان افسردگی شدید را نشان دادند. استرس‌های ناشی از طوفان احتمال افسردگی را افزایش داد.	مثبت
جیا (۲۰۱۰)، جیا و همکاران (۲۰۱۰)	چین	زلزله سیچوان	نظرسنجی جمعیت‌محور	سالمندان و بزرگسالان جوان	نظرسنجی جامعه‌شناسی با نمونه‌گیری سیستماتیک چندمرحله‌ای	سالمندان بیشتر از بزرگسالان جوان علائم PTSD و مشکلات روانی را تجربه کردند.	مثبت
ستو (۲۰۱۹)، ستو و همکاران (۲۰۱۹)	ژاپن	زلزله بزرگ شرق ژاپن	پشتیبانی روانی-اجتماعی بلندمدت	سالمندان و آسیب‌دیدگان	تحلیل محتوای پرسشنامه‌های باز	فعالیت‌های متنوع پشتیبانی روانی و اجتماعی برای سالمندان و آسیب‌دیدگان از زلزله ژاپن انجام شد.	مثبت
سرینواسان (۲۰۱۴)، سرینواسان و همکاران (۲۰۱۴)	آمریکا	بلایای طبیعی	بررسی وضعیت سلامت روان پس از بلایا	سالمندان	مرور کتاب و تحلیل مقالات	سالمندان بعد از بلایا بیشتر در معرض اختلالات روانی مانند اضطراب، افسردگی و PTSD قرار دارند.	مثبت
جوبا (۲۰۲۱)	آمریکا	تخلیه اضطراری	ارزیابی روانی قبل و بعد از تخلیه	سالمندان در خانه‌های سالمندان	ارزیابی روانی و مصاحبه با مقامات	تخلیه اضطراری باعث افزایش اضطراب، سردرگمی و ترس در سالمندان، به‌ویژه در کسانی می‌شود که اختلالات شناختی دارند	منفی
ساکاوی (۲۰۰۹)، ساکاوی و	آمریکا	بلایای طبیعی	بررسی آماده‌سازی بحران برای	سالمندان	مرور گزارش‌ها و تحلیل سیاست‌ها	سالمندان به‌ویژه در هنگام بحران‌های طبیعی، گروهی	مثبت

همکاران (۲۰۰۹)		سالمندان		پرخطر هستند و باید به‌طور ویژه مورد توجه قرار گیرند	
چری (۲۰۲۱)، چری و همکاران (۲۰۲۱)	آمریکا	سیل	حمایت اجتماعی و مدیریت استرس	سالمندان	مدل‌های رگرسیون خطی و تجزیه و تحلیل داده‌ها
سلی و همکاران (۲۰۱۶)	ایران	زلزله	مداخلات کاهش خطر	سالمندان	نیمه تجربی
فکور و همکاران (۲۰۰۶)	ایران	زلزله	مداخلات روانی-اجتماعی	بازماندگان زلزله بم (گروه‌های سنی مختلف)	کارآزمایی بالینی نیمه تجربی
پرخطر هستند و باید به‌طور ویژه مورد توجه قرار گیرند		سالمندان		مدل‌های رگرسیون خطی و تجزیه و تحلیل داده‌ها	
چری (۲۰۲۱)، چری و همکاران (۲۰۲۱)		سیل		حمایت اجتماعی و مدیریت استرس	
سلی و همکاران (۲۰۱۶)		زلزله		مداخلات کاهش خطر	
فکور و همکاران (۲۰۰۶)		زلزله		مداخلات روانی-اجتماعی	
پرخطر هستند و باید به‌طور ویژه مورد توجه قرار گیرند		سالمندان		مدل‌های رگرسیون خطی و تجزیه و تحلیل داده‌ها	
چری (۲۰۲۱)، چری و همکاران (۲۰۲۱)		سیل		حمایت اجتماعی و مدیریت استرس	
سلی و همکاران (۲۰۱۶)		زلزله		مداخلات کاهش خطر	
فکور و همکاران (۲۰۰۶)		زلزله		مداخلات روانی-اجتماعی	

۴. بحث و نتیجه‌گیری

هدف این مطالعه، بررسی و تحلیل مداخلات روانی-اجتماعی و فرهنگی برای ارتقای سلامت روان سالمندان پس از بلایا و شناسایی بهترین راهکارهای مؤثر و متناسب با نیازهای این گروه آسیب‌پذیر است. مرور مطالعات نشان می‌دهد که در کنار مشاوره‌های سنتی و حمایت‌های روانی-اجتماعی، برخی کشورها از رویکردهای خلاقانه و فرهنگی برای بهبود سلامت روان سالمندان پس از بلایا بهره‌بردارند. این رویکردها نه تنها نوآورانه‌اند، بلکه به‌واسطه‌ی هم‌سویی با فرهنگ و سبک زندگی سالمندان، اثربخشی بالایی نیز داشته‌اند. برای نمونه، مطالعه کوتواکی (۲۰۱۳) در ژاپن نشان داد که باغد درمانی به‌عنوان یک شیوه مداخله‌ای منجر به بهبود قابل توجه در علائم PTSD، افسردگی و رشد پس از سانحه در زنان سالمند شده است. همچنین، تحقیق کی‌موتو (۲۰۱۹) نوعی درمان گروهی با محوریت پوشش لباس‌های سنتی ژاپنی را در سالمندان منطقه فوکوشیما اجرا کرد که باعث کاهش اضطراب و ارتقای روحیه آنان شد. این یافته‌ها حاکی از آن است که بهره‌گیری از روش‌های فرهنگی و خلاقانه می‌تواند به بهبود ارتباط با سالمندان و افزایش اثربخشی مداخلات روانی کمک شایانی کند. از این‌رو، طراحی مداخلات باید با در نظر گرفتن بافت فرهنگی، هنجارهای اجتماعی و سبک زندگی جامعه هدف انجام گیرد. توجه به بُعد فرهنگی در برنامه‌ریزی‌های توانبخشی روانی پس از بحران می‌تواند پیوند عاطفی سالمندان با مداخلات را تقویت کرده و مشارکت آن‌ها را افزایش دهد. مطالعات مختلف اهمیت توجه به سالمندان در سیاست‌های مدیریت بحران را برجسته کرده‌اند؛ به ویژه پژوهش‌های افندی^۱ (۲۰۲۲) و ساکاویه^۲ (۲۰۰۹) که ضعف‌های موجود در سیاست‌های مدیریت بحران برای سالمندان را نشان داده‌اند. مطالعه افندی بر ضرورت تدوین سیاست‌های ملی و منطقه‌ای برای حمایت از سلامت روان سالمندان در زمان بحران‌ها تأکید دارد و بیان می‌کند که سیاست‌های فعلی در بسیاری از کشورها به‌طور کافی به نیازهای روانی و اجتماعی سالمندان پس از بلایا توجه نمی‌کنند. ساکاویه نیز سالمندان را به‌عنوان گروه‌های پرخطر و آسیب‌پذیر معرفی کرده و ضرورت اقدامات ویژه برای حفاظت از آنان را یادآور می‌شود. بر اساس این شواهد، گنجاندن مشاوره توانبخشی و مداخلات روانی-اجتماعی در سیاست‌های آمادگی و پاسخ به بلایا ضروری است و برنامه‌های پاسخ به بحران باید به‌طور ویژه به نیازهای روانی سالمندان توجه کنند.

1. Efandi

2. Sakauye

مطالعات متعدد نشان می‌دهند که سالمندان به‌طور معمول در برابر بحران‌ها و بلایا آسیب‌پذیرتر از سایر گروه‌های سنی هستند. برای مثال، مطالعه جیا^۱ (۲۰۱۰) پس از زلزله سیچوان نشان داد که سالمندان علائم شدیدتری از PTSD نسبت به جوانان تجربه کرده‌اند. همچنین، تحقیق جوبا^۲ (۲۰۲۱) نشان داد که سالمندان با اختلالات شناختی در هنگام تخلیه‌های اضطراری به‌طور خاص آسیب‌پذیر هستند و به دلیل ناتوانی در سازگاری سریع با تغییرات محیطی، دچار اضطراب، سردرگمی و ترس بیشتری می‌شوند. این یافته‌ها ضرورت توجه ویژه به سالمندان در برنامه‌های حمایتی و مداخلات روانی پس از بلایا را برجسته می‌کند.

اگرچه بسیاری از مطالعات موجود از روش‌های کیفی یا نیمه‌تجربی استفاده کرده‌اند، نیاز به کارآزمایی‌های بالینی دقیق‌تر برای ارزیابی اثربخشی مداخلات مشاوره‌ای و روانی-اجتماعی، به‌ویژه مشاوره توانبخشی، همچنان احساس می‌شود. مطالعاتی مانند تحقیق فکور (۲۰۰۶) در زلزله بم نشان داده‌اند که مداخلات روانی-اجتماعی در کوتاه‌مدت تأثیر مثبت قابل توجهی دارند، ولی اثرات بلندمدت آن‌ها هنوز نامشخص است و نیاز به بررسی‌های طولی و پیگیری‌های گسترده وجود دارد. افزایش پیگیری‌ها و طراحی پروتکل‌های استاندارد مشاوره توانبخشی می‌تواند به بهبود کیفیت مداخلات و نتایج آن‌ها کمک کند و همچنین تدوین دستورالعمل‌های عملیاتی بهتر برای کمک به سالمندان در زمان بحران را ممکن سازد.

مرور مطالعات نشان داد که مداخلات شناسایی‌شده را می‌توان به چند دسته کلی تقسیم کرد. بخش قابل توجهی از پژوهش‌ها بر حمایت‌های اجتماعی تمرکز داشته‌اند؛ این حمایت‌ها شامل خدمات درمانی، برنامه‌های آمادگی و کاهش خطر بلایا و ارزیابی سیاست‌ها و نیازهای مرتبط با بازتوانی پس از بحران است. یافته‌ها نشان می‌دهند که رویکردهای روانی-اجتماعی و درمانی مستقیم نقش محوری داشته و به‌عنوان یکی از مؤثرترین ابزارها برای ارتقای سلامت روان سالمندان مطرح شده‌اند.

زلزله بیشترین سهم را در مطالعات مرتبط با سلامت روان پس از بلایا داشته است و پس از آن بلایای دیگری مانند سیل، سونامی و طوفان در رتبه‌های بعدی قرار دارند. این الگو می‌تواند ناشی از شدت تخریب و پیامدهای روانی گسترده زمین‌لرزه و همچنین فراوانی وقوع آن در مناطق مطالعه‌شده باشد. از نظر جغرافیایی، ایالات متحده بیشترین تعداد مطالعات را به خود اختصاص داده است و کشورهای آسیایی مانند ژاپن، اندونزی و ایران نیز سهم قابل توجهی دارند. این مسئله هم نشان‌دهنده آسیب‌پذیری بالای این مناطق در برابر بلایای طبیعی و هم بیانگر توجه روزافزون به پیامدهای روانی و اجتماعی آن‌ها است.

یکی دیگر از یافته‌های مهم این است که از سال ۲۰۱۶ به بعد، تعداد پژوهش‌ها در زمینه سلامت روان سالمندان پس از بلایا روند صعودی داشته است که بازتابی از افزایش آگاهی جهانی نسبت به اهمیت سلامت روان سالمندان و ضرورت طراحی مداخلات تخصصی است. اوج این پژوهش‌ها در سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲ هم‌زمان با همه‌گیری کووید-۱۹ مشاهده شده است، که توجه ویژه‌ای به سلامت روان در شرایط بحرانی و بحران‌های هم‌زمان جلب کرده است. تأکید مطالعه حاضر بر مشاوره توانبخشی و مداخلات روانی-اجتماعی به‌عنوان ابزارهای مؤثر برای ارتقای سلامت روان سالمندان پس از بلایا است. نتایج مرور مطالعات نشان داد که حمایت اجتماعی و مداخلات روان‌درمانی در کاهش علائم PTSD و اضطراب و بهبود کیفیت زندگی سالمندان نقشی حیاتی ایفا می‌کنند. همچنین، استفاده از روش‌های نوآورانه و خلاقانه مانند باغ‌درمانی و درمان با لباس‌های سنتی می‌تواند به ایجاد مداخلات فرهنگی و اجتماعی متناسب با نیازهای خاص سالمندان در هر کشور منجر شود.

مطالعه حاضر دارای محدودیت قابل ذکری نبوده و تلاش شده است که تمام جنبه‌های موجود در مداخلات سالمندان پس از بلایا به‌طور جامع پوشش داده شود. یافته‌های مرور مطالعات نشان می‌دهند که طراحی و اجرای مداخلات روانی-اجتماعی با در نظر گرفتن فرهنگ، سبک زندگی و نیازهای خاص سالمندان، می‌تواند اثرات مثبت قابل توجهی بر سلامت روان و کیفیت زندگی آن‌ها پس از بلایا داشته باشد. تقویت حمایت اجتماعی، به‌کارگیری روش‌های نوآورانه و فرهنگی، تدوین سیاست‌های ملی و منطقه‌ای و استانداردسازی پروتکل‌های مشاوره توانبخشی از مهم‌ترین راهکارهای ارتقای اثربخشی این مداخلات هستند. در نهایت، توجه ویژه به سالمندان به‌عنوان

1. Jia

2. Juba

گروهی آسیب‌پذیر در برنامه‌ریزی‌های آمادگی و پاسخ به بحران، می‌تواند پیامدهای روانی و جسمی ناشی از بلایا را به‌طور مؤثری کاهش دهد.

۵. تعارض منافع

در این پژوهش، هیچ‌گونه تعارض منافع مالی یا غیرمالی وجود ندارد.

۶. منابع مالی

این پژوهش بدون حمایت مالی از نهادهای دولتی یا خصوصی انجام شده است.

۷. دسترسی به مواد و داده‌ها

داده‌ها و مواد مرتبط با این مطالعه بنا به درخواست منطقی و از طریق تماس با نویسنده مسئول از طریق ایمیل در دسترس خواهند بود.

۸. تأییدیه اخلاقی و رضایت مشارکت‌کنندگان

این پژوهش مروری بوده و داده‌های انسانی در آن استفاده نشده است؛ بنابراین، نیاز به تأییدیه اخلاقی یا رضایت مشارکت‌کنندگان وجود نداشت.

۹. رضایت برای انتشار

تمامی نویسندگان در این پژوهش از قبل در مورد انتشار نتایج پژوهش مطلع شدند و رضایت خود را برای انتشار نتایج به‌صورت علمی و عمومی اعلام کردند.

References

- Çelebi, İ., Gökkaya, E., & Çalışkan, C. (2025). The impact of a huge earthquakes on the mental health of first responders. *Sociological Spectrum*, 1-9. <https://doi.org/10.1080/02732173.2025.2422783>
- Cherry, K. E., De Vito, A. N., Calamia, M. R., Elliott, E. M., Yu, S., Sampson, L., ... & Nguyen, Q. P. (2021). Disaster stressors and psychological well-being in older adults after a flood. *Psychology and aging*, 36*(5), 660. <https://doi.org/10.1037/pag0000639>
- Cui, K., & Sim, T. (2017). Older people's psychosocial needs in a post-disaster rural community of China: an exploratory study. *Natural hazards*, 85*, 1577-1590. <https://doi.org/10.1007/s11069-016-2647-8>
- Cui, K., & Sim, T. (2017). Older people's psychosocial needs in a post-disaster rural community of China: an exploratory study. *Natural hazards*, 85*, 1577-1590. <https://doi.org/10.1007/s11069-016-2647-8>
- Note: This is a duplicate entry of the reference above.
- Davis, M. E., & Bellamy, N. D. (2021). Integrating trauma-informed principles into disaster behavioral health targeting older adults. *The Intersection of Trauma and Disaster Behavioral Health*, 27-46. https://doi.org/10.1007/978-3-030-51566-9_2
- Efendi, F., Indarwati, R., Aurizki, G. E., Susanti, I. A., & Fajar Maulana, A. E. (2022). Policymakers' Perspectives on Responding to the Elderly's Mental Health Needs in Post-Disaster Situations. *Journal of public health research*, 11*(1), jphr-2021. <https://doi.org/10.4081/jphr.2021.2558>
- Fakur Yousef, Mahmoudi Gharai Javad, Mohammadi Mohammadreza, Karimi Mehdi, Azar Mahyar, & Momtazbakhsh Maryam. (2006). Comparing the effect of psychosocial support interventions on symptoms of post-traumatic stress disorder in Bam earthquake survivors. (Persian). <http://hakim.tums.ac.ir/article-1-356-fa.html>
- Ferianto, K. (2020). Differences of effectiveness of autogenic and supportive therapy on post traumatic stress disorder in post flood elderly (Rengel village, Rengel, tuban District). *Science*, 9*(1,Oktober),24-31. <https://midwifery.iocspublisher.org/index.php/midwifery/article/download/30/28>.

- Heanoy, E. Z., & Brown, N. R. (2024, September). Impact of natural disasters on mental health: Evidence and implications. In *Healthcare* (Vol. 12, No. 18, p. 1812). MDPI. <https://doi.org/10.3390/healthcare12181812>
- Jia, Z., Tian, W., Liu, W., Cao, Y., Yan, J., & Shun, Z. (2010). Are the elderly more vulnerable to psychological impact of natural disaster? A population-based survey of adult survivors of the 2008 Sichuan earthquake. *BMC public health*, *10*, 1-11. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-10-172>
- Joseph, J., & Jaswal, S. (2021). Elderly and Disaster Mental Health: understanding older persons' vulnerability and Psychosocial Well-being two years after Tsunami. *Ageing international*, *46*(3), 235-252. <https://doi.org/10.1007/s12126-020-09376-9>
- Juba, J. A. (2021). Evaluating the Psychological Impact of Emergency Evacuations on Aged Adults in Care Homes. *Journal for Multidisciplinary Research*, *1*(02), 73-85. <https://boengstech.com/index.php/bestec>.
- Kanemoto, Y., Tanimoto, T., & Shimmura, H. (2019). Modified clown therapy using traditional Japanese-style costumes for elderly patients in post-disaster Fukushima. *QJM: An International Journal of Medicine*, *112*(9), 701-702. <https://doi.org/10.1093/qjmed/hcz121>
- Kotozaki, Y. (2013). The psychological changes of horticultural therapy intervention for elderly women of earthquake-related areas. *Journal of Trauma Treat*, *3*(1), 1-6. <https://doi.org/10.4172/2167-1222.1000184>.
- Li, G., Shi, W., Gao, X., Shi, X., Feng, X., Liang, D., ... & Hall, B. J. (2024). Mental health and psychosocial interventions to limit the adverse psychological effects of disasters and emergencies in China: A scoping review. *The Lancet Regional Health-Western Pacific*, *45*. <https://doi.org/10.1016/j.lanwpc.2024.101060>
- Liao, K. M., & Hu, Y. J. (2025). Factors influencing disaster preparedness behaviors of older adults. *PloS one*, *20*(2), e0315617. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0315617>
- Nahar, N., Blomstedt, Y., Wu, B., Kandarina, I., Trisnantoro, L., & Kinsman, J. (2014). Increasing the provision of mental health care for vulnerable, disaster-affected people in Bangladesh. *BMC public health*, *14*, 1-9. <https://doi.org/10.1186/1471-2458-14-708>
- Nerlich, A. P., Landon, T. J., & Keegan, J. P. (2022). A vision for rehabilitation counseling: Appreciative inquiry through the eyes of our legacy leaders. *Rehabilitation Counselors and Educators Journal*, *11*(1). <https://doi.org/10.52017/001c.31744>.
- Onishchenko, N., Perelygina, L., Nazarov, O., Karikov, S., Riabinina, O., & Gontarenko, L. (2023). Psychosocial support in the process of social rehabilitation: prospects for recovery and reintegration. y (BRAJETS). <http://dx.doi.org/10.14571/brajets.v16.nse2.2023>.
- Sakauye, K. M., Streim, J. E., Kennedy, G. J., Kirwin, P. D., Llorente, M. D., Schultz, S. K., & Srinivasan, S. (2009). AAGP position statement: disaster preparedness for older Americans: critical issues for the preservation of mental health. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *17*(11), 916-924. <https://doi.org/10.1097/jgp.0b013e3181b4a64d>
- Saleli Alamnaz, Norouzi Tabrizi Kian, Khanke Hamidreza, Kovari Seyed Habibollah, Reza Soltani Pouria, & Fathi Behrouz. (2016). The effect of risk reduction interventions on communication readiness during earthquake crisis response and post-earthquake recovery in the elderly. (Persian). <https://elmnet.ir/doc/1722597-57452>.
- Seto, M., Nemoto, H., Kobayashi, N., Kikuchi, S., Honda, N., Kim, Y., ... & Tomita, H. (2019). Post-disaster mental health and psychosocial support in the areas affected by the Great East Japan Earthquake: A qualitative study. *BMC psychiatry*, *19*, 1-13. <https://doi.org/10.1186/s12888-019-2243-z>
- Şevik, A. E. (2024). The Psychology of the Elderly in Disaster. *Sağlık Bilimlerinde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler*, 33. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub431.c1876>.
- Sirey, J. A., Berman, J., Halkett, A., Giunta, N., Kerrigan, J., Raeifar, E., ... & Raue, P. J. (2017). Storm impact and depression among older adults living in Hurricane Sandy-affected areas. *Disaster medicine and public health preparedness*, *11*(1), 97-109. <https://doi.org/10.1017/dmp.2016.189>

- Srinivasan, S., Llorente, M. D., & Magley, M. (2014). Mental health consequences of disaster exposure in older adults. *Disaster preparedness for seniors: A comprehensive guide for healthcare professionals*, 311-327. <https://link.springer.com/book/10.1007/978-1-4939-0665-9>.
- Tampi, R. R. (2019). Learning from the past and creating the future: American Association for Geriatric Psychiatry (AAGP) and geriatric mental healthcare in the United States. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, *27*(12), 1421-1427. <https://doi.org/10.1016/j.jagp.2019.08.005>
- Tang, J. P., Liu, T., Lu, S., Sing, C. Y., Sze, L. C., Lum, T. Y., & Tse, S. (2022). 'It was the deepest level of companionship': peer-to-peer experience of supporting community-dwelling older people with depression-a qualitative study. *BMC geriatrics*, *22*(1), 443. <https://doi.org/10.1186/s12877-022-03149-6>
- Vashishtha, K., Joshi, R., Dhankar, C., & Tripathi, S. (2024). Above and Beyond Survival: The Impact of Natural Disasters on Mental Health in India. In *The Climate Change Crisis and Its Impact on Mental Health* (pp. 96-119). IGI Global. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-2833-3.ch006>
- Wu, H., Walsh, C. A., Drolet, J. L., & Breen, K. (2024). Promoting Older Adults' Engagement in Disaster Settings: An Introduction to the Special Issue. *International Journal of Disaster Risk Science*, *15*(2), 181-185. <https://doi.org/10.1007/s13753-024-00558-6>